

บทบาทความเชื่อเรื่องพญานาคในพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

ROLES AND FAITH ON KING OF NAGAS IN BUDDHISM IMPACTING ON THAI SOCIETY

¹วิเชียร นามการ, ²ทัตถัญญ ภูครองนา,
³สุทธวิริทย์ จันทร์ภิรมย์ และ ⁴ประสิทธิ์ คำกลาง
¹Vichian Namgan, ²Watanyu Bhukrongna,
³Sutiwit junpirom and ⁴Prasit Kamklang

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Thailand

¹24vichain@gmail.com

Received September 10, 2021; Revised November 2, 2021; Accepted December 1, 2021

บทคัดย่อ

เรื่องเกี่ยวกับนาค ส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องพญามุจลินท์ นาคราชาในพุทธประวัติตอนตรัสรู้ เป็นที่มาของการสร้างพระพุทธรูปนาคปรก เป็นต้น ใน สุธกสูตกรกล่าวถึงพญานาคว่า มีกำเนิด 4 อย่าง คือ (1) เกิดในฟองไข่เรียกว่า อณฑชชะ (2) เกิดในครรภ์เรียกว่า ชลาพุชะ (3) เกิดในที่หมักหมมเรียกว่าสังเสทชะ และ (4) เกิดแล้วโตทันที เรียกว่า โอปปาติกะในหิตสูตกร แบ่งพญานาคในกำเนิดทั้ง 4 ออกเป็น 4 ตระกูล คือ (1) ตระกูลวิรูปักชะ มีผิวกายเป็นสีทองคำ (2) ตระกูลเอราปักชะ มีผิวสีเขียว (3) ตระกูลฉัพพาปุตตะ มีผิวสีรุ้ง (4) ตระกูลกัณหาโคตมะ มีผิวสีดำ พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุและปัจจัยที่บุคคลเมื่อตายไปแล้วกำเนิดเป็นนาคทั้งสี่ตระกูล ล้วนกำเนิดด้วยอำนาจบุญ ได้บริจาคทาน และการตั้งปรารถนาอย่างแรงกล้าว่า เมื่อตนตายไปแล้ว ขอให้ได้เกิดเป็นนาค พญานาคมีหน้าที่ปกป้องค้ำชูพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องนาค เช่น พิธีบูชาบวงสรวงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ที่อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย

คำสำคัญ : บทบาท, พญานาค, พระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

¹ อาจารย์ ดร.,หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

² อาจารย์ ดร.,หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

³ อาจารย์ ดร.,หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

⁴ อาจารย์,หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Abstract

Stories on Naga are partly related to Buddhism, for example, the story of Phaya Mujalin Nakaraj in the history of Enlightenment of the Buddha. It is the origin of the creation of the Naga Buddha image etc. In Suthakasutra, the Naga was mentioned in four births: (1) born in an egg called Antacha; (2) born in the womb called Chalaphucha; (3) born in accumulation called Sangsetcha; and (4) born and grown up immediately called Opatika in Hittasutra. Naga was divided by origin into 4 families including: (1) Virupakka family having golden skin; (2) Eraphaktha family having green skin; (3) Chaphayaputta family having rainbow-colored skin; (4) Kanha Kotama family having black skin. The Buddha showed causes and factors of a person upon his death then was born as a Naga in all four families. All of them were born by the power of merit, alms donation and the strong wish of the past life to be reborn as a Naga. The role of Naga is to protect and support Buddhism. The worshipping rituals of Naga is on the 15th of the 11th lunar month in Phon Phisai District. Nong Khai Province

Keyword: Role, Naga, Buddhism towards Thai Society

บทนำ

เรื่องเกี่ยวกับนาคของสังคมไทยนั้น มีเรื่องราวกับพระพุทธศาสนาเช่น เรื่องพญามุจลินท์นาคราชในพุทธประวัติตอนตรัสรู้ อันเป็นที่มาของการสร้างพระพุทธรูปนาคปรกและเรื่องราวที่มีนาคมาบวชอันเป็นที่มาของการบวชนาค เป็นต้น งานด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น นันทโศปน์นทสูตรคำหลวง ด้านความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม คนไทยในแถบลุ่มน้ำโขงมีคติความเชื่อเกี่ยวกับนาคที่น่าสนใจยิ่ง เช่น เชื่อว่าตนสืบเชื้อสายมาจากนาค เชื่อว่าพระธาตุต่าง ๆ มีพญานาคปกปักรักษา ส่วนพิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องนาค เช่น พิธีบูชาบวงสรวงพญานาคในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของชุมชนริมแม่น้ำโขงที่อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย (วิเชียร นามการ.2555 :13)

บทบาทความเชื่อเกี่ยวพันกับชีวิต น้ำ ธรรมชาติพญานาค เป็นสัญลักษณ์แห่งธาตุน้ำ "นาคให้น้ำ"เป็นเกณฑ์ที่ชาวบ้านรู้และเข้าใจดี ที่ใช้วัดในแต่ละปี จำนวนนาคให้น้ำมีไม่เกิน 7 ตัว ถ้าปีไหนอุดมสมบูรณ์มีน้ำมากเรียกว่า"นาคให้น้ำ 1 ตัว"แต่หากปีไหนแห้งแล้งเรียกว่าปีนั้น "มีนาคให้น้ำ 7 ตัว" จะวัดกลับกันกับจำนวนนาค ก็คือที่น้ำหายไป เกิดความแห้งแล้งนั้นก็เพราะ พญานาคเกี่ยวกันให้น้ำ แต่ละตัวจึงกลืนน้ำไว้ในท้องไม่ยอมพ่นน้ำลงมา

จากเรื่องราวที่พญานาคมีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาและเกิดความเชื่อเรื่องพญานาคว่ามีอิทธิฤทธิ์มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้องพระพุทธศาสนาและแสดงฤทธิ์ที่ส่งผลต่อสภาพสังคมไทยโดยเฉพาะด้านการเกษตรกรรม ที่เชื่อว่านาคเป็นผู้ให้ความอุดมสมบูรณ์เรื่องน้ำมาอย่างยาวนาน ทำให้เกิดความสนใจศึกษาค้นคว้าบทบาทความเชื่อเรื่องพญานาคในพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยทั้งจากความมั่นใจในสิ่งที่คนในสังคมได้สัมผัสจริงทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายและจิตใจช่วยให้รับรู้ในสิ่งที่มองไม่เห็น แต่เชื่อว่ามีจริง เกิดจากประสบการณ์โดยตรงของบุคคล หรืออาจได้ฟังจากบุคคลอื่นที่น่าเชื่อถือถ่ายทอดศึกษาสืบต่อกันมา จนเกิดความรู้สึกลอยหรือไม่ยอมรับ

พระพุทธศาสนา หมายถึง พระพุทธศาสนา โดยความหมายแล้ว หมายถึงศาสนาแห่งความรู้แจ้ง เป็นศาสนาที่มีพระรัตนตรัย เป็นสรณะอันสูงสุด อันได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ โดยพระรัตนตรัยทั้ง 3 นี้ย่อมมีคุณเกี่ยวพันเป็นอันเดียวกัน จะแยกออกจากกันโดยเฉพาะไม่ได้

พญานาค ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความประเสริฐ ไม่มีบาป เป็นผู้ที่มีจิตบริสุทธิ์กว่าสัตว์อื่นทั้งหลาย มีศรัทธาแรงกล้ารักษาศีลอุโบสถ มีวิริยะความเพียร เป็นผู้พร้อมจะเข้าถึงความเป็นผู้หลุดพ้นจากความทุกข์

ความเชื่อ หมายถึง ความมั่นใจในสิ่งที่ได้สัมผัสจริงทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายและจิตใจช่วยให้รับรู้ถึงสิ่งที่มองไม่เห็น แต่เชื่อว่ามีจริง เกิดจากประสบการณ์โดยตรงของบุคคล หรืออาจได้ฟังจากบุคคลอื่นที่น่าเชื่อถือถ่ายทอดศึกษาสืบต่อกันมา จนเกิดความรู้สึกลอยหรือไม่ยอมรับ

กำเนิดนาค

การกำเนิดของพญานาคในพระพุทธศาสนา มีกำเนิด 4 อย่าง คือ (1) เกิดในฟองไข่ เรียกว่า อัณฑชะ (2) เกิดในครรภ์เรียกว่า ชลาพุชะ (3) เกิดในที่หมักหมมเรียกว่าสังเสทชะ และ (4) เกิดแล้วโตทันที เรียกว่า โอปปาติกะ (อง.จตุก.อ. (ไทย) 35/67/215). ได้แบ่งพญานาคในกำเนิดทั้ง 4 ดังกล่าวออกเป็น 4 ตระกูล คือ (1) ตระกูลวิรูปักษะ เป็นพญานาคที่มีผิวกายเป็นสีทองคำ (2) ตระกูลเอราปักษะ มีผิวสีเขียว (3) ตระกูลฉัพพาปุตตะ มีผิวสีรุ้ง (4) ตระกูลกัณหาโคตมะ มีผิวสีดำ (วิเชียร นามการ.2524:12) นาคในคัมภีร์สันสกฤตนั้น ถือกำเนิดมาจากนางกัทรุและพระกัศยพราหมณ์ และนางกัทรุ นั้น มีลักษณะเป็นสัตว์ คือเกิดจากฟองไข่ได้ให้กำเนิดลูกเป็นครั้งแรก ถึง 1,000 ตัว

นาคในคัมภีร์บาลี พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุและปัจจัย ที่บุคคลเมื่อตายไปแล้วกำเนิดเป็นนาคไว้ในพระสูตรต้นตปิฎกสังยุตตนิกาย ชันธวารวรรคานาคสังยุตตนาคทั้งสี่ประเภท คือ อัณฑชะ ชลาพุชะ สังเสทชะและอุปาทิกะ ล้วนกำเนิดด้วยอำนาจบุญ โดยมีบุพ

กรรมเป็นตัวกำหนด ภพภูมิของพญานาค คือ หนึ่งในภพภูมิของเทวดา ซึ่งมีอยู่ 16 ชั้น (ดังที่ปรากฏในบทสวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตรตั้ง) แหล่งกำเนิดของพญานาค มีทั้งบนบกและในน้ำ เรียกตามพระไตรปิฎกว่า ถลชะ เกิดบนบก และชลชะ เกิดในน้ำ

ถิ่นที่อยู่อาศัยของพญานาค

ถิ่นที่อยู่อาศัยของนาคในอรรถกถาพญานาคบางจำพวกอาศัยอยู่ใต้ทะเลลึก 500 โยชน์ (ม.ม.อ.(ไทย) 9/219/11). และในคัมภีร์สันสกฤตและบาลีได้กล่าวถึงที่อยู่ของนาค ดังนี้

1. จอมปลวก เป็นสถานที่นาคชอบอยู่อาศัยแห่งหนึ่ง มักปรากฏรูปของงูธรรมดา แต่มีลักษณะเป็นสัตว์ทิพย์

2. น้ำ เป็นสถานที่นาคอาศัยทั้งนี้ นาคมีความสัมพันธ์กับน้ำในภุริตชาติตก ได้กล่าวว่า ลูกของนาคมีกำเนิดจากธาตุน้ำ เป็นธาตุที่ละเอียดอ่อน พญานาคในแม่น้ำโขง แม่น้ำในพระไตรปิฎกไม่ได้บันทึกไว้ แต่มีผู้ที่ฝึกสมาธิถึงขั้นได้ญาณ ต่างก็ยืนยันว่า พญานาคมีเมืองที่อยู่ใต้ท้องแม่น้ำโขง

พญานาคมีพิษร้าย ถึง 64 ชนิดและจะคายพิษทุก 15 วัน ในตำนานกล่าวว่าสัตว์จำพวกงู, แมงป่อง, ตะขาบ, คางคก, มด ฯลฯ มีพิษได้ก็ด้วยเหตุที่นาคคายพิษทิ้งไว้ แล้วพวกงูไปเลีย พวกที่มาถึงก่อนก็เอาไปมาก พวกมาทีหลังได้พิษน้อย

ประเภทของพญานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พญานาคเป็นเจ้าแห่งสัตว์เลื้อยคลานทั้งหมดแม้พญานาคจะเป็นสัตว์เดรัจฉาน แต่ก็เป็นผู้มีฤทธิ์อำนาจมาก จัดอยู่ในชั้นภูมิของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา พญานาคแบ่งออกเป็น 4 ตระกูลใหญ่ (อง.จตุก.อ. (ไทย) 35/67/215) ดังนี้

1. ตระกูลวิรูปักษ์ มีผิวกายเป็นสีทอง ถือว่าเป็นราชาใหญ่กว่านาคทั้งปวง เป็นหนึ่งในสี่มหาราชาที่ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาด้านทิศตะวันตก 2) ตระกูลเอราปิกกะ มีผิวกายเป็นสีเขียว 3) ตระกูลฉัพพาปุตตะ มีผิวกายเป็นสีรุ้ง 4) ตระกูลกัณหาโคตรมะ มีผิวกายเป็นสีดำ พญานาคแบ่งออกเป็นตระกูลย่อยๆ ได้ถึง 1,024 ชนิด คือ พวกสัตว์เลื้อยคลานประเภทงูและงูทุกชนิดถือว่าเป็นลูกหลานของพญานาคทั้งสิ้น

พญานาคแบ่งตามหน้าที่ออกเป็น 4 พวก คือ 1) นาคสวรรค์ มีหน้าที่เฝ้าวิมานของเทวดา 2) นาคกลางหาว มีหน้าที่ให้ลมให้ฝน 3) นาคโลกบาล มีหน้าที่รักษาแม่น้ำลำธาร 4) นาครักษาขุมทรัพย์ มีหน้าที่รักษาขุมทรัพย์ในดินและป่าไม้

พญานาคตัวหนึ่งชื่อพญานาคกาละมีอายุยืนยาวมาก องค์นาคาธิบดี ทั้ง 7 องค์ (แต่ละเศียร) มีพระนามดังต่อไปนี้

1. พญาอนันตนาคราช เชื่อว่าเป็นบัลลังก์ของพระวิษณุรายณ์ปรมนาถ ณ เกษียรสมุทร (วิเชียร นามการ, 2524 :13)
2. พญามุจลินท์นาคราช มีอานุภาพมาก อาศัยอยู่ที่สระโบกขรณี ใกล้ต้นไม้มุจลินท์
3. พญาภูษงค์นาคราช มีผิวกายเป็นสีเทา มีหงอนและเศียรสีแดง มีเศียร 1 เศียร เป็นเจ้าวิสุทธิเทวา เป็นพญานาคราชประจำองค์พระศิวะเทพ
4. พญาศรีสุทโธนาคราช มีผิวกายสีเขียวมรกตมีเศียรสีทอง 9 เศียร ผู้ครองเมืองหนองกระแสดทางฝั่งไทย และมีบริวาร 5,000 ตัว
6. พญาเพชรภัทรนาคราชหรือพญาเกล็ดแก้วนาคราช มีผิวกายสีเงินเหมือนแก้ว มีหงอนและเศียรสีแดง มีเศียรเดียว เป็นลูกขององค์อนันตนาคราช
7. พญานาคดำแสนศิริจันทรานาคราช เป็นตระกูลกัณฑ์โคตรมะองค์สีดำ อายุเก่าหมื่นปีมีวิมานใต้ทะเลเป็นทองทั้งหมดมีหน้าที่กวาดล้างคนชั่ว เป็นกษัตริย์มีเศียรเดียวแต่ได้เป็นองค์นาคาธิบดี (กษัตริย์แห่งนาค) ฝั่งไทย

บทบาทความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทย

ความเชื่อเกี่ยวกับนาคก็นับว่ามีบทบาทสำคัญเรื่องนาคให้ดำรงอยู่กับสังคมไทย เช่น ชาวเกี่ยวกับบั้งไฟพญานาคที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นต้น บทบาทพญานาคในการส่งเสริมบารมีของพระพุทธเจ้าในโอกาสต่างๆ

ทางด้านพุทธศาสนา การบร่ำรอยของการบูชาพญานาคในถ้ำที่ไอร์สสาในสมัยราชวงศ์เมาริยะหรือการกระทำสฤประดด้วยรูปนาค 1 โยชน์เท่ากับ 16 กิโลเมตร

ในศิลปะอมราวดี ตามพุทธประวัติที่สาญจี มีเรื่องราวของนาคได้เข้ามามี บทบาทพญานาคในพุทธศาสนาในด้านต่างๆ ดังนี้

คติความเชื่อ และด้านศิลปกรรม ในพุทธประวัติ ทั้งในคัมภีร์ของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน และหินยาน กล่าวโดยลำดับ ดังนี้

ประสูติในคัมภีร์มหาวัตต์ และคัมภีร์ลลิตระ ได้กล่าวไว้ว่าขณะพระพุทธองค์ประสูตินั้น มีพญานาค 2 ตัว ได้เนรมิตท่อน้ำร้อนและน้ำเย็นทรงสนาน พระพุทธองค์พญานาคทั้งสองมีชื่อว่า นันทะและอุปนันทะ

ออกบวช ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับม้าออกจากกรุงกบิลพัสดุ์ ท้าวจตุโลกบาลให้รองรบท้าวม้าทั้ง 4 ตัว เอาไว้เพื่อมิให้เกิดเสียงดัง ท้าวจตุโลกบาลองค์หนึ่ง คือ ท้าววิรูปักษ์ทรงนาคเป็นพาหนะทำหน้าที่รักษาทิศตะวันตกของเขาศุเมรุ

ก่อนตรัสรู้ ในคัมภีร์หินยานกล่าวถึงนาคไว้ตอนที่พระพุทธเจ้าเสวยข้าวปฏูปยาสน์ที่นางสุชาดานำมาถวาย เสร็จแล้วพระองค์ทรงลอยภาคทองคำลงในน้ำ ครั้งเมื่อภาคนั้นลอยทวนน้ำไปยังพิภพของนาคราชก็ได้จมลงซ้อนกับภาค 3 ใบแรก

ภายหลังการตรัสรู้ ขณะที่พระพุทธองค์เสวยวิมุตติสุขใต้ต้นโพธิ์ในสัปดาห์ที่ห้าหลังจากที่ได้ตรัสรู้แล้วนั้น เกิดลมพัดและฝนตกติดต่อกัน โดยไม่หยุดถึงเจ็ดวัน พญานาคชื่อมุจลินทนาคราช ได้ขึ้นมาขนคางแผ่พังพานไว้รององค์พระศาสดา โดยหวังไม่ให้อากาศร้อนอากาศเย็นและลมฝนต้องพระวรกายพระพุทธองค์

นาคขอบวชในพุทธศาสนา ในคัมภีร์มหาวัตต์ ได้กล่าวถึงนาคซึ่งแปลงกายเข้าไปบวชในศาสนา เมื่อถูกจับได้พระพุทธเจ้าก็ให้เลิกจากการเป็นพระเสียแต่พญานาคขอร้องพระพุทธเจ้าว่า นับจากนี้หากมนุษย์ใดประสงค์จะบวชก็ขอให้เอ่ยนามนาค เพื่อระลึกถึงความศรัทธาในพุทธศาสนาของพญานาค นาคตระกูลกัณหาโคตรมะ มีผิวสีดำ (อง.จตุก.อ. (ไทย) 35/67/215) หน้าที่ของพวกนาคแบ่งออกเป็น 4 พวก คือ (1) นาค สวรรค์ มีหน้าที่เฝ้าวิมานเทวดา (2) นาคกลางหาวมีหน้าที่ให้ลมให้ฝน (3) นาคโลกบาลมีหน้าที่รักษาแม่น้ำลำธาร (4) นาครักษาขุมทรัพย์

บทสรุป

บทบาทความเชื่อเรื่องนาคของสังคมไทยที่สะท้อนให้เห็นจากงานวรรณกรรม งานศิลปะ ความเชื่อประเพณีและพิธีกรรม สามารถสรุปภาพรวมของความเชื่อเกี่ยวกับนาคได้ 15 เรื่อง (กัญญรัตน์ เวชศาสตร์.2551:91) ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องนาคเป็นบรรพบุรุษ จากงานด้านวรรณกรรมและความเชื่อประเพณีและพิธีกรรม งานวรรณกรรม เช่น เรื่องนางนาคะมาลีรักษาหนองตุง เจือกที่เมืองหมวก ขุนดิ่งและพระร่วงลูกนางนาค เป็นต้น

2. ด้านความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ไทยอีสานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไทยยวนภาคเหนือและไทยสยามภาคกลาง ประเทศไทย พิธีบวงสรวงเสนาเคนทร์เพื่อบูชานาคที่เป็นบรรพบุรุษของจังหวัดน่าน และพิธีบูชา นาค 15 ตระกูลของไทลาว เป็นต้น

3. ความเชื่อเรื่องนาคในฐานะที่เป็นเทพ เช่น พิธีกรรมการไหว้ครุทางนาฏศิลป์ของไทยสยาม ที่มีการการตั้งศิระไชยรูปพญานาคในพิธีไหว้ครุประจำปีของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เป็นต้น

4. ความเชื่อเรื่องนาคมีอิทธิฤทธิ์ พลัง อำนาจ สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม เช่น ตำนานบุญบังไฟ ตำนานเมืองลุ่มท้าวผาแดงนางไอ่ ปรากฏการณ์บังไฟพญานาค และการปรากฏรอยพญานาคตามสถานที่ต่างๆ เป็นต้น

5. ความเชื่อเรื่องนาคศรัทธาในพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องภูริทัตชาดก จัมเปยชาดก ปุณณาคชาดก สังขपालชาดก พุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และจิตรกรรมเล่าเรื่องตอนนาคแปลงกายเป็นมนุษย์ เข้ามาขอบวชในพระพุทธศาสนา เป็นต้น

6. ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม เห็นได้จากความเชื่อเกี่ยวกับนาคที่เป็นผู้เฝ้ารักษาสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา นาคที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ และประเพณีการบวชในพระพุทธศาสนา

7. ความเชื่อเรื่องนาคเป็นผู้ปกป้องรักษาสถานที่สำคัญหรือบ้านเมือง เช่น เรื่องเจ้าอ้ายอ่อน เจือกคุ้มครองเสื่อข่านฟ้า เป็นต้น

8. ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ปรากฏให้เห็นในการนับถือนาคเป็นเสมือนเทวดาประจำเมือง เช่น ในกลุ่มไทเขินมีความนับถือนางนาคะมาลีว่าเป็นผู้ปกป้องรักษาเมืองเชียงตุง เป็นต้น

9. ความเชื่อเรื่องนาคมีรูปลักษณะคล้ายงูใหญ่และมีรูปลักษณะที่ท่อนบนเป็นมนุษย์ท่อนล่างเป็นงู เช่น เรื่องพญานาคที่ทำขี้เหล็ก อูรังคราตุและพญาชมพู่ เป็นต้น ความเชื่อเรื่องปรากฏการณ์ เช่น ร่องรอยพญานาคที่ปรากฏในสถานที่ต่างๆ และคลื่นน้ำที่มีชีวิตคล้ายงูใหญ่ ซึ่งเห็นในแม่น้ำโขง

10. ความเชื่อเกี่ยวกับที่อยู่ของนาค เช่น นาคอยู่ที่ภูเขา นาคอยู่ที่แอ่งน้ำ เช่น เรื่องตำนานกวีานพะเยา นาคที่อยู่ในโลกเหนือธรรมชาติได้แก่นาคที่อยู่ในเมืองบาดาล เป็นต้น

11. ความเชื่อเรื่องนาคเป็นเจ้าของน้ำและแผ่นดิน ที่แสดงว่านาคเป็นเจ้าของน้ำ เช่น เรื่องตำนานนางพญานาคผมเขียว ตำนานเจือกเกล็ด นาคเป็นเจ้าของแผ่นดินเช่น เรื่องหนองหล่ม เป็นต้น

12. ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมมีความเชื่อเกี่ยวกับนาคให้น้ำ สามารถบันดาลให้เกิดฝนและแหล่งน้ำต่างๆ เช่น เกิดแม่น้ำโขง แม่น้ำน่าน ตลอดจนเปลี่ยนแปลงเส้นทางการไหลของแม่น้ำก การมีประเพณีบุญบั้งไฟ การไหลเรือไฟ เป็นต้น

13. ความเชื่อเรื่องนาคที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ สะท้อนให้เห็นจากความเชื่อประเพณี และพิธีกรรม สืบเนื่องมาจากความเชื่อว่านาคเป็นผู้ให้น้ำและทำให้เกิดฝนในแต่ละปี ดังนั้นจึงมีผลต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและความอุดมสมบูรณ์ของชนชาติไท

15. ความเชื่อเรื่องนาคกับการสร้างบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย จากความเชื่อประเพณี และพิธีกรรม ในตำราปลูกเรือน ซึ่งปรากฏเป็นคติของชนชาติไทหลายกลุ่มความเชื่อเรื่องนาคกับโหราศาสตร์สะท้อนให้เห็นจากความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม

สรุปผลการศึกษาบทบาทความเชื่อเรื่องพญานาคในพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย จากบทบาทความเชื่อเรื่องงู หรือนาคทางพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในด้านต่างๆ ทั้ง 15

ทำให้เห็นได้ว่ามนุษย์มีความเชื่อส่วนใหญ่ที่ร่วมกันหรือคล้ายคลึงกันในลักษณะที่เป็นความคิดร่วมหรือความคิดสากล (Universal) ซึ่งเห็นได้ชัดจากเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนา อันทำให้เห็นลักษณะและคุณสมบัติพิเศษบางประการของงู นาคที่ยังสามารถพบเห็นได้อยู่ในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. (2551). *ความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์: ภาพรวมจากการสังเคราะห์วารสารคณสมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 5,1 (มกราคม-เมษายน 2551) 91-100.
- สุจิตต์วงศ์เทศ. (2546). *นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน. ภาษาต่างประเทศ
- วิเชียร นามการ. (2555), *การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน*. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2524), *คัมภีร์ปุระณะกำเนิดพญานาค*, กรุงเทพฯ : แสงศิลป์การพิมพ์,
- Howay, M. Oldfield. (1955). *The Encircled Serpent a Study of Serpent Symbolism in All Countries and Ages*. New York: Arthur Richmond Company.
- Jumsai Na Ayutthaya, Sumet. (1988). *Naga: Culture Origins in Siam and the West Pacific*.